

МІСТОБУДУВАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.73.197-215>

УДК 711+001.8

Габрель Микола Михайлович,
*доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри архітектурного проєктування
Національного університету «Львівська політехніка»*

mykola.m.habrel@edu.lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2514-9165>

Хром'як Йосип Якович,
*кандидат технічних наук, доцент,
директор Інституту просторового планування та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»*

joseph.y.khromyak@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3136-4301>

Габрель Михайло Миколайович,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри архітектури та будівництва
Університету Короля Данила*

mykhailo.habrel@ukd.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9822-6424>

Добровольська Марта Анатоліївна,
*магістр архітектури,
комерційний директор ТОВ «Науково-дослідний проєктний центр
"Геоурбаністики та планування"»*

dobrm4@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5480-0503>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА УРБАНІСТИКИ

Анотація: у статті розглянута діяльність та підготовка фахівців з урбаністики і просторового планування в контексті об'єктивних процесів та змін простору життєдіяльності соціуму, задач фахової діяльності. Подано визначення, класифікацію, властивості та особливості просторових систем як об'єкту фахової діяльності (динамізм, життєвий цикл, гомоцентризм). Проаналізована методологічна платформа, системоутворювальні чинники та діюча модель діяльності й підготовки фахівців із просторової організації відносин соціуму та

середовища його життєдіяльності. Охарактеризована система просторового планування та містобудівного проєктування в Україні, а також світовий досвід у цій сфері, функції, роль та особливості діяльності фахівців. Структуровано та розкрито цілі й зміст завдань підготовки фахівців у нових умовах. Обґрунтовано інтелектуально-діяльнісний підхід підготовки фахівців у цій предметній сфері – вимоги та розуміння невизначеності просторових ситуацій, їх динамічних змін, а також недетермінованості завдань діяльності та при підготовці фахівців.

Ключові слова: інтелектуально-діяльнісний підхід; креативність; науковий світогляд; підготовка фахівців; просторове планування; урбаністика.

Постановка проблеми. Основою підготовки фахівців із просторового планування та урбаністики є фундаментальна міждисциплінарна платформа, креативна педагогіка та орієнтація на реальні завдання діяльності. Реальність в Україні показує стрімку еволюцію та радикальні трансформації: від класичних архітектурних програм освіти до нових моделей, спрямованих на підготовку фахівців із орієнтацією на нові реалії – післявоєнну відбудову, нові геополітичні реалії, цифрову трансформацію діяльності тощо [2; 7; 10; 12–14; 17–18]. Викликом стало перетворення підготовки із шансом виростити нове покоління фахівців, здатних планувати простір та обґрунтовувати рішення, що відповідають на глобальні виклики, відбудову, тренди кліматичних змін і на соціальні інклюзії. Фахівець майбутнього повинен володіти не лише інструментами планування, а й бути посередником між різними зацікавленими сторонами – громадою, владою, бізнесом, активістами, науковцями, допомогти їм **почути одне одного**, знайти спільне бачення розвитку території, врахувати інтереси вразливих груп і сформулювати обґрунтовані, легітимні рішення [5].

У сьогоднішніх умовах загострилась потреба розробки нових (оновлення діючих) матеріалів просторового планування усіх ієрархічних рівнів – від первинних (новостворених територіальних громад) до Генеральної схеми планування території України [4; 6]. Виділяються проблеми в цій діяльності, зокрема:

- застарілості методологічного підходу та інструментарію просторового планування й урбаністичної діяльності;
- відсутності (ліквідації) науково-проєктних інституцій, здатних розробляти наукові обґрунтування для робіт високого рівня інтелектуальної складності;
- браку висококваліфікованих фахівців галузі, спроможних фахово вирішувати завдання такого типу та відповідальності.

Можуть виникнути серйозні проблеми, що пов'язані з розробкою таких документів – час вимагає активізації робіт (введені нові закони та вимоги), зростає застарілість діючих проєктних матеріалів, а також великі витрати на

виконання таких робіт, що при низькій якості й неефективності пропозицій може зумовити появу конфліктів між фахівцями (розробниками) та громадами, владою різних рівнів.

Базовою, на нашу думку, є проблема підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) фахівців. Фахова діяльність у сфері просторового планування та урбаністики – це складна, багаторівнева система інтеграції наукових знань, методологічних підходів, багатofакторності й недетермінованості завдань, у т.ч. врахування нематеріальних чинників та ціннісних орієнтирів, яка спрямована на вирішення складних просторових завдань у змінному, конфліктному й невизначеному середовищі. Зміст фаху та підготовки фахівців формується під впливом багатьох чинників – політичних, природничих, соціальних, містобудівних, нормативно-правових, економічних і культурних. Для прикладу, потреба ремонту житлових будинків є і архітектурним, і економічним, і соціальним питанням (стосується кількох сфер), а стратегію їх проведення потрібно розраховувати не через перспективу окремого об'єкта чи бажання інвестора, а з позиції міста – влади та громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування високопрофесійного фахівця з просторового планування й урбаністики є не лише технічним чи архітектурним, а й філософським, світоглядним, культурним і соціальним. Урс Томанн – швейцарський містопланувальник, співзасновник експериментальної освітньої інституції CANactions School for Urban Studies, який тривалий час працює в Україні, зокрема у Вінниці, послідовно підтримує ідею викладання урбаністики вже з перших класів школи, вважаючи її не лише фаховою дисципліною, а життєвою необхідністю для формування свідомих громадян. На його думку, базові знання про те, як функціонує місто (як: організований простір, працює інфраструктура, ухвалюються рішення, хто впливає на розвиток територій) мають бути доступними кожному ще змалку, закладаючи базу для формування **не лише фахівця в майбутньому, а насамперед** відповідального мешканця, здатного брати участь у розвитку середовища своєї життєдіяльності [5]. Цю проблематику досліджують науковці різних сфер, які розглядають урбаністику як міждисциплінарну діяльність, що поєднує гуманітарні, соціальні й технічні знання [3; 9; 16]. Науковці наголошують, що ефективна підготовка фахівців у цій сфері потребує: а) гуманітарного підходу, при якому місто осмислюється як світлоглядне, культурне та історичне явище; б) соціального пріоритету, що дає інструменти для аналізу спільнот, їх нерівностей, процесів, участі та ідентичності; в) технічної підготовки, що забезпечує розуміння просторових структур, інфраструктур, екологічних і кліматичних викликів. Такий міждисциплінарний

підхід підтримують, зокрема, Р. Сеннетт [20], С. Сассен [19], П. Шен [21], а також українські дослідники [1; 4; 11; 13].

Осмислюючи місто як систему-об'єкт та систему-процес, один із авторів обґрунтовує вимоги до урбаністичної діяльності та підготовки фахівця, формулює теоретичні передумови й практичні вимоги до діяльності, які стали основою проведення в науково-дослідному та проєктному Центрі «Геоурбаністика та планування» (м. Львів) практичних курсів з додаткового (короткотермінового) вишколу урбаністів для виконання проєктних задач і управління містобудівними процесами в містах і регіоні (з числа випускників архітектурних та суміжних шкіл) [3]. Систематизацію ідей тематичних праць урбаністів різних періодів, які складають теоретичну базу та наукові засади сучасної урбаністики, з використанням історичного підходу проводить К. Чечельницька [15]. Обґрунтовуючи власне бачення міста з погляду урбосоціології, харківські науковці за загальним науковим редагуванням професора О. Ревзана [11] роздумують над соціально-психологічним супроводом особистості в мегаполісі. Київська школа урбаністики та просторового планування, що розвинулась у Національному університеті будівництва та архітектури, включає велику групу фахівців у т.ч. тих, що ведуть вишкіл спеціалістів цієї сфери: М. Дьомін [6; 17], А. Мамедов [8], В. Тімохін [13] та ін.

Мета статті – сформулювати нове бачення підготовки урбаністів в Україні, орієнтуючись на міждисциплінарний підхід, критичне мислення та активну участь громадян у процесах міського розвитку, запропонувати інтелектуально-діяльнісний підхід та модель.

Основна частина. Розпочнімо з уточнення категоріально-понятійного апарату означеної проблематики. *Урбаністика* – це фундаментальна наука і діяльність із формування відносин суспільства і простору його життєдіяльності. Вона вимагає розуміння фундаментальних понять буття суцього. Наука про буття людини в просторі потребує інтелектуального мислення – широкого наукового світогляду та філософського осмислення того, *що таке місто та його сутності, як воно функціонує, що означає для людини*. Практична урбаністика (тактичний урбанізм) ризикує перетворити професію на ремесло з пріоритетом нормативно-технологічних процедур.

Інтелект – поняття, що вживається для тлумачення явищ об'єктивної дійсності, які існують поза межею видимого; розуміння буття (системи найзагальніших сутностей) досліджує основи, які осмислюються з допомогою надчуттєвого та інтуїції, а також здатність сприймати та обробляти інформацію (розуміти й мислити, навчатися, аналізувати, вирішувати проблеми, адаптуватися до нових ситуацій) та обґрунтовувати рішення.

Просторове планування, як і урбаністика, – це багатогранна сфера, яка виходить за межі традиційного містобудування та охоплює: геодезію, земельний кадастр, економгеографію, соціологію, екологію, інженерію та інші сфери. Використовуються також правові й адміністративні інструменти регулювання, а також сучасні інформаційні технології, зокрема ГІС-моделювання, цифрові платформи для участі громади.

*Креативність – світогляд і творчість, особливий погляд на світ, який: шукає незвичні підходи, ставить під сумнів очевидне, відкритий до парадоксів; **визнає** цінність унікального досвіду **та мислить у** перспективах можливого, а не лише наявного. *Вона поєднує* раціональне з інтуїтивним, технічне з гуманітарним, аналітичне з емоційним. Це інструмент змін, що дозволяє формулювати інші уявлення та нові можливості.*

*Науковий світогляд – система поглядів на світ, природу, людину і суспільство, яка базується на спробі об'єктивно пізнати реальність, опираючись на факти, логіку, експеримент і перевірку. У контексті урбаністики та просторового планування **це основа** мислення на рівні обґрунтування сценаріїв майбутнього, інклюзивних рішень, експериментальної містобудівної проєктної практики, залучення громади до співтворення середовища тощо.*

***Класифікація та аналіз методів підготовки фахівців з формування та просторового розвитку урбаністичних систем.** У розглянутій предметній сфері України діє схема підготовки фахівців, яка поширена в країнах пострадянського простору, що має багато спільного з міжнародною практикою, але водночас і ряд відмінностей, які зумовлені традиціями освіти, специфікою та роллю урбаніста, організацією систем міського управління, соціальними, культурними й політичними контекстами тощо (табл.).*

Таблиця

Схема моделей підготовки фахівців із просторового планування та урбаністики

Українська (пострадянська) модель	Західна модель
Концентрація навколо дисциплін (архітектура, географія, соціологія, економіка). Проблема підпорядковується фаховим знанням	Міждисциплінарність від початку, зосередженість на проблемі, а не на дисципліні (навчання мислити через проблему, а не через спеціалізацію)
Орієнтація на логіку «план – аналіз – висновок – проєкт». Відсутня системна робота з категоріями нематеріального, інклюзивності, прав людини	«Працює» критична теорія, що дає відповіді на питання: власності простору; отримання вигоди; витіснення сильнішими функціями слабших тощо

Освіта зосереджена переважно на процедурно-технічних завданнях розробки проєктів (генплан, функціональне зонування). Участь громадськості розглядається як формальна малокорисна робота	Партисипація виступає ключовий компонентом у діяльності. Навчання вмінь працювати з різними соціальними групами, вразливими спільнотами, користуватися інструментами (громадські форуми, фахові ради, воркшопи тощо)
Схильність до детермінованих рішень і «єдиноправильних» відповідей. Менше уваги до варіантності та адаптивності рішень до зміни умов	Навчання мислити в умовах невизначеності просторових ситуацій і недетермінованості завдань, будувати альтернативні сценарії, використання відкритих моделей і рішень (адаптивне, ретроспективне планування)
Теоретична підготовка, практика часто зводиться до дипломного проєкту. Мало живого контакту з владою, бізнесом, реальними проєктними ситуаціями та завданнями	Проєктна робота з перших місяців навчання. Студенти беруть участь у реальних урбаністичних проєктах, іноді навіть задіяні в муніципальні програми

В урбаністиці витісняється нормативно-розрахунковий та поширюється гіпотетичний алгоритм: визначення мети й формулювання гіпотез, обґрунтування завдань, вивчення ситуацій, збір матеріалів про них, класифікація та аналіз зібраної інформації, визначення залежностей і підтвердження (спростування) гіпотез, узагальнення результатів і обґрунтування рішень. Проте ігнорування невизначеності й динамізму просторових ситуацій, неврахування і невміння працювати з недетермінованими завданнями призводить зазвичай до спрощення й фрагментації середовища життєдіяльності, втрати цілісного бачення міста як живого і динамічного організму.

Метод – це послідовність та спосіб виконання дій, що базується на доборі й структуризації інформації про елементи й систему, що досліджується та організовується. Вони класифікуються за: *формою* – реальні (аналітичні, експертні) та формальні (математичні); *змістом* – індукція, дедукція, редукція (уточнення); *способом проведення* – емпіричні, натурні, лабораторні; *предметом* – генетичні, історичні, ландшафтні, економічні, регіональні; *технікою виконання* – картографічні, статистичні, соціологічні (анкетування), моделювання. «Гнучкі» методи (партисипативне, сценарне планування, ігрові підходи та симуляції) сприяють врахуванню динаміки міського життя, врахуванню невизначеності, адаптації, сприяють ефективному залученню громад.

Експертні методи займають особливе місце в науковому пізнанні, обґрунтуванні та оцінці рішень в урбаністиці. Їх роль полягає у фаховому

оцінюванні явищ, процесів або перспектив, що не піддаються точному кількісному аналізу через обмеженість наявних даних, складність об'єкта, багатфакторність та змінність умов. Сфера застосування експертних методів надзвичайно широка – від стратегічного планування, соціології, урбаністики, безпеки й до освіти, економіки, екології, менеджменту. Ефективними вони стають також в освіті й при підготовці фахівців. У сучасних умовах невизначеності, міждисциплінарності й швидких змін, зростання вагомості експертних методів та оцінок зумовлене потребою обґрунтування рішень у ситуаціях, де емпіричних або формалізованих даних і знань недостатньо. Особливого значення експертні методи набувають у сферах, що стосуються участі людини, якісних змін, врахування складних соціальних процесів і прогнозування майбутнього. Систематизація експертних методів дозволить зменшити вплив суб'єктивізму, розширити аргументацію та забезпечити міцнішу основу для ухвалення рішень. В урбаністиці та просторовому плануванні, зокрема, в сфері підготовки майбутніх фахівців експертами виступають професори та викладачі з успішним досвідом.

Виділимо окремі аспекти в сфері підготовки фахівців, зокрема ті: які характеризують певний стан формування та розвитку особистості, її професійного світогляду й цінностей; а також фаховості працівника як володіння ним системою професійних знань, умінь і навичок, що забезпечує здатність особи до ефективної діяльності на відповідному рівні (інженер, технік). Оцінюються за прийнятою шкалою оцінок.

Виділяються різні варіанти фахової підготовки (діяльності) для різного рівня завдань. Проте при підготовці фахівців з урбаністики та просторового планування на сьогодні домінує нормативно-процедурний підхід, в основу якого покладені наукові положення: економічного і демографічного прогнозування; виконання нормативно-процедурних вимог; функціональної стереотипності та ситуативності.

Динамічна зміна багатьох складових цієї діяльності вносить зміни в підготовку фахівців, в основу якої покладено вимоги формування:

- загальнонаукового й професійного світогляду;
- самореалізації (цілеспрямування, саморозвиток, успішність);
- інноваційності (знання – цінності – здатність побачити невидиме);
- врахування специфіки фаху (складність проблематики, зв'язків суспільства і середовища життєдіяльності; недетермінованості завдань – існують абстрактні завдання, які не прив'язані до реалій; нелінійності процедур).

Концептуальні положення інтелектуально-діяльнісного підходу в підготовці фахівців. Інтелектуально-діяльнісний підхід у контексті підготовки урбаністів та фахівців з просторового планування – це освітня концепція, яка

визнає знання і цінності як пріоритети в діяльності фахівця. Близькими до пропонованого авторами підходу є:

а) проєктно-орієнтований підхід – зміщує акцент на створення реальних або уявних проєктів та вміння працювати в командах (урбаністичні воркшопи, дизайн-студії) та фокусується на залучення студентів до реальних завдань (участь у польових дослідженнях, аналізі міських об'єктів);

б) проблемно-орієнтоване навчання – навчання через вирішення реальних або змодельованих проблем та проблемних ситуацій міст і середовища життєдіяльності (конфліктів інтересів у просторі, інфраструктурних та проблем транспорту в плануванні тощо);

в) інноваційно-проєктний підхід – поєднання творчості, критичного мислення й інновацій у просторовому плануванні та проєктуванні простору (формування креативності урбаністів);

г) людиноцентричний підхід до обґрунтування рішень як інтегрування в навчання методів дослідження потреб і формування соціо-психологічних просторових підходів і концепцій;

д) ситуативно-діяльнісний підхід – навчання через конкретні життєві, просторові чи професійні ситуації (рольові ігри, симуляції).

Пропонована нами освітня концепція поєднує системне розуміння буття людини як суб'єкта та активну діяльнісну позицію в опануванні й перетворенні реальності. У контексті професійної освіти, зокрема в урбаністиці та просторовому плануванні, вона означає формування не лише знань, умінь і навичок, а цілісного, відповідального фахівця, здатного до творчого й осмисленого впливу на середовище.

Ключові концептуальні положення інтелектуально-діяльнісного підходу:

1) сутнісність освіти. Освіта розглядається не як процес передачі знань, а як формування провесійного світогляду, коли майбутній фахівець розкриває себе як суб'єкт, що не просто набуває компетентностей, а входить у сутність буття у фаху, тобто «проживає» свою майбутню професійну «ідентичність»;

2) пріоритет формування мислення над освоєністю інформації, професійного світогляду та культури мислення, а не лише функціональних знань, умінь і навичок;

3) діяльність як основа становлення фахівця. Особа стає фахівцем у процесі розуміння і осмисленої своєї майбутньої діяльності (дослідження, проєктування, міждисциплінарні практики), коли в освітньому процесі моделюються реальні професійні ситуації;

4) проблемність і невизначеність завдань передбачає формування здатності діяти в умовах складності, конфліктності, невизначеності. Це стає ключовою

характеристикою фахівця, а урбаністика виступає сферою постійного «пошуку сенсів», а не готових (лінійних) рішень;

5) єдність когнітивного, ціннісного, емоційного, матеріального в досвіді майбутнього фахівця – вчити не лише правил планування території, а «переживати» просторові процеси (естетично, соціально);

б) освіта як саморозвиток. Майбутній фахівець проєктуватиме не лише простір життєдіяльності соціуму, а й власний професійний шлях, його сенси, а також відчуття відповідальності за майбутнє;

7) діалогічність, відкритість та дискусійність. Освітній процес є взаємодією, а не «втручанням ззовні», яке орієнтує на співдію учасників цього процесу.

У підготовці урбаністів та фахівців із просторового планування це означає:

а) підготовку мислячого і культурного громадянина, а не лише «інженера простору»; б) вчити осмислювати, оцінювати, відповідати за наслідки, а не лише знати й вміти вирішувати «типові» завдання; в) поєднувати архітектуру, соціологію, філософію, екологію, право тощо в одну світоглядну, наукову та професійну цілісність.

Вимоги до фахової діяльності з просторової організації та розвитку просторових систем, які визначають зміст фахової підготовки. Фахова діяльність урбаніста повинна розглядатися як цілісна, системно організована діяльність, що поєднує знання, методології, цінності, практичний досвід та комунікативну взаємодію. Вона має процесуальний характер, тобто виступає як система – процес та є не лише результатом (план, проєкт, концепція), а й процесами з їх динамікою, змінами, взаємодіями, що вимагає осмислення в прийнятті рішень та розумінні взаємодій з реальністю.

Інтелектуально-діяльнісний підхід базується на методологічній платформі пріоритету знань і цінностей, ідей та наукового світогляду, а також принципів організації та формування «макрохарактеристик» фахівця. Як міждисциплінарна сфера урбаністика шукає відповіді на питання: форм буття в місті; становища людини в ньому; взаємодій **простору, часу**, матеріального, нематеріального в структурі міста. Це важливо для глибшого розуміння того, як організувати простір, орієнтований не лише на функцію, а й на сенси, ідентичність, досвід, соціопсихологічні особливості. Це визначає вимоги до фахової підготовки (цілеспрямованості, меритоцентризму, формування широкого наукового світогляду), зміст і суть інтелектуально-діялісного підходу. Розкриємо зміст окремих положень і вимог цього підходу детальніше.

Інтелектуально-діялісна доктрина фахової підготовки містить в основі: а) енциклопедичні знання, б) системне мислення, в) здатність побачити невидиме й запропонувати креативне рішення. Вона націлена на модель фахівця нового типу – не просто виконавця алгоритмів, а аналітика, в якому переважає активне

прагнення до повнішого розуміння міських проблем, що пов'язані з безліччю різних дисциплін. Основними стають вимоги:

1. *Підготовка фахівців із просторового планування та урбаністики* виходить із визнання урбанізованої системи як багатофакторної, соціально значущої, що функціонує в умовах постійної зміни та конфлікту інтересів. Отож до підготовки фахівців цієї сфери висуваються вимоги міждисциплінарності, контекстуальності, відкритості до якісного й кількісного аналізу, участі стейкхолдерів та орієнтації на стратегічну перспективу діяльності та гуманістичні цінності. Відповідно, підготовка скерована на *формування наукового та професійного світогляду*, який включає філософські знання, систему цінностей фахівця, його погляд на процеси, що відбуваються в світі та професійній сфері, та передбачає:

- розширення спеціальних наукових знань щодо вирішення складних недетермінованих завдань теоретичної підготовки майбутнього фахівця, щоб з наявних фактів зробити правильні узагальнення, оцінки й висновки;

- формування загальнолюдських цінностей, важливості дотримання моральних і екологічних імперативів, а також відповідальності як еталону людського буття та свободи;

- ІТ-технології та методи в підготовці фахівців дозволяють швидко розширити професійний кругозір за умови «розпакування з комп'ютера» формалізованих знань.

2. *Мислення важливіше за формальні знання й запам'ятовування:*

- знання швидко старіють, тож важливо формувати системне мислення та здатність до синтезу, самоосвіти і саморозвитку (не запам'ятовувати все);

- ширше інтегрувати науку в професійну діяльність як уміння аналізувати, оцінити та обґрунтовувати рішення, аналізу всієї багатогранності процесів і явищ, а не їх окремих складових та ознак;

- вміння застосовувати знання та розвивати критичне мислення як логічно-інтуїтивні конструкції.

3. *Системність підготовки* передбачає застосування холістичного (цілісного) розуміння міського середовища та фаху. Місто розглядається як цілісна, динамічна та взаємопов'язана система, в межах якої урбаністичні процеси мають соціальну, просторову, економічну, екологічну та культурну координацію. Холістичність трактує процес підготовки фахівця в його постійній динамічній еволюції, що призводить до появи нових і якісно інших навчальних ситуацій, дозволяє уникнути фрагментарності і забезпечити узгодженість на різних рівнях підготовки.

4. *Творчість і креативність* ототожнюється з виведенням освіти за межі освоєння професійних навичок для виконання типових (рутинних) завдань:

- уникнення в підготовці формальності, яка зводиться до домінування процедур (тести, оцінки, критерії) з орієнтацією на здатність до синтезу і бачення «невидимого»;
- підтримка та розвиток вроджених (генетичних) задатків і здібностей;
- розвиток ігрових форм, що зацікавлюють емоції та інстинкти, формують їх та обґрунтовують алгоритми їх використання в професії;
- підтримувати вільнодумство як умову для розвитку креативності, інтересу до пізнання, які спричиняють і мотивують саморозвиток;
- людина як індивідуальність вимагає відповідного поводження з собою в процесі навчання та творчої атмосфери (відносин студент – фахівець, учень – учитель).

5. *Вимога критичності в підготовці фахівців* полягає в критичному підході до чужих думок і тверджень, старанному осмисленні їх аргументів та перевірці логікою, обґрунтованості, а також вмінні бачити контекст, розуміти глибину соціальних, культурних, екологічних та інших наслідків своєї діяльності. Це забезпечує фахову обґрунтованість суджень, стійкість до маніпуляцій і відповідальність за свої дії. Критичність означає здатність урбаніста мислити вільно, аналітично й етично, протистояти шаблонам і кон'юнктурно забарвленим рішенням, включаючи осмислення власної позиції у просторі владних, соціальних і культурних структур, а також відповідальне ставлення до потенційного впливу професійної діяльності на людину, спільноту й довкілля.

6. *Вимога проблемної орієнтованості в підготовці фахівців* передбачає зосередження на реальних, контекстуально вкорінених ситуаціях, що потребують комплексного, міждисциплінарного аналізу та стратегічного мислення. Освітній процес має стимулювати пошук рішень у складних умовах багатофакторності, невизначеності й соціальної відповідальності – не можна зводити підготовку фахівця до опису ситуацій (композиційних, ландшафтних тощо), потрібне «вникнення» в глибину процесів (структурних проблем).

7. *Альтернативність рішень і методів їх обґрунтування:*

- обґрунтування альтернатив, їх порівняння і вибір на основі встановлених критеріїв;
- контакт з реальністю та «праця» з конкретним середовищем;
- не закладати «початкові розв'язки», а «доходити» до очікуваного результату;
- впорядкування системи інтересів та професійних пріоритетів майбутнього фахівця, вивести на перше місце інтелект, креативність та успішність.

Практичні рекомендації щодо підготовки фахівців. Стосовно підготовки фахівців з урбаністики та просторового планування в Інституті просторового

планування та перспективних технологій (ППТ) Національного університету «Львівська політехніка» (директор Й.Я. Хром'як) передбачені:

- ✓ розширення спеціальності «Просторовий маркетинг» до напрямку «Урбаністика та просторовий розвиток територій»;
- ✓ інтеграція спеціальності «Комп'ютерний моніторинг» зі спеціальністю «Просторовий розвиток» (Аналіз просторових ситуацій та обґрунтування рішень);
- ✓ посилення інженерно-урбаністичної спрямованості в підготовці спеціалістів суміжних сфер (екологів, економістів, комп'ютерників) у проблематиці просторових процесів життєдіяльності соціуму, інженерії міст та урбаністики.

Для розкриття суті порушеної в статті проблематики підготовки фахівців із урбаністики та просторового планування пропонується наступна схема практичних навчальних дій.

Перший крок – осмислення й осягнення предметної сфери, яка має свої предмет і об'єкт. Урбаністика є не лише інженерією, архітектурою чи дизайном міських просторів, це науково-філософська дисципліна, що вивчає: природу і простір як форми буття; людину як творця і жителя простору; місто як форму організації суспільства в часі й просторі; взаємодію буття, часу і середовища. Відповідно, слід повернути та посилити у підготовці фахівців цієї сфери філософських та світоглядних предметів.

Другий крок – уточнення суті предметів для забезпечення фаховості. Це не технічне редагування навчальних програм і планів, а **глибинна перебудова фахової парадигми**, яка забезпечує здатність урбаніста діяти в складних і змінних просторових середовищах, бачити системно й критично, творити середовище як ціннісно навантажене та культурно значиме. Слід переосмислити суть фахових предметів та розширення міждисциплінарності.

Третій крок – деталізація мети та конкретизація кожної складової фаховості до множини локальних цілей, характеристик і показників. Фахова підготовка – це багатокомпонентна система, яка вимагає уточнення й розуміння цілей, предметів, методик, оцінки та зв'язку з практикою.

Четвертий крок – об'єднання часткових цілей і показників та формування й структуризація професійної діяльності. Це перехід до сутнісної, цілісної підготовки, яка формує не просто «виконавця», а мислячого, відповідального творця міського простору – матриця «ціль → компетенція → результат». В основу навчального плану ввести інтегровані курси, проєктні студії з реальними завданнями, критерії оцінювання, що включають кількісні й якісні (етичні, креативні та ін.) характеристики і показники.

П'ятий крок – навчання методів обґрунтування та прийняття ефективних рішень як умілого поєднання різних підходів у міждисциплінарному, критичному та ціннісному контексті. При цьому аналізована предметна сфера повинна включати множину цілей, для обґрунтування яких слід використовувати експертні методи. Експертами в навчальному процесі є професори та досвідчені практики.

Урбаністика й просторове планування мають власні методи, які є інтердисциплінарними за суттю, розглядають різноманітні просторові ситуації, шукаючи в них об'єктивні закономірності, що визначають розміщення, просторову організацію та розвиток просторових систем (моделювання, сценарне планування, моніторинг, обґрунтовано типологічний аналіз, семантику простору тощо). І їх освоєння стає базовим у підготовці фахівців цієї предметної сфери.

Висновки

1. Обґрунтовано ідею та встановлена цінність інтелектуально-діяльнісного підходу в підготовці фахівців з урбаністики та просторового планування, що ґрунтується на послідовній логіці «аналітики (раціонального) й креативного (творчого) мислення» – від проблематизації та вміння запропонувати гіпотези, емпіричного аналізу та моделювання ситуацій, до перевірки припущень і формування конкретних рішень. Він сприяє розвитку у майбутнього фахівця критичного мислення, аналітичної глибини й здатності обґрунтувати рішення в умовах складності просторових ситуацій. Такий підхід орієнтований на активну творчу участь фахівців–практиків у процесі навчання через практичну діяльність, пошук нових концепцій та обґрунтування проєктів і рішень та є особливо актуальним для підготовки фахівців. Ця предметна сфера діяльності вимагає міждисциплінарного мислення, а проєктування (наукове обґрунтування й творчий пошук рішень) вимагає роботи з реальними просторами та взаємодії з громадою.

2. Підтверджено вимогу підготовки майбутніх фахівців на новому розумінні феномену міста та простору життєдіяльності – не як сукупності будівель, а як інтелектуально-онтологічної реальності (буття), у якій переплітаються фізичне, соціальне, символічне й екзистенційне (місто – пам'ять, місто – травма, місто – надія), як форм їх існування: а) людина є мірилом простору, який не існує поза суб'єктом, і саме людина надає йому сенсів і значень (Гайдеггер, Лефевр, Мерло-Понті); б) місто є полем відношень та мережею взаємозв'язків між людьми, просторами, матеріальним і нематеріальним; в) важливість часу, змін і трансформацій. Урбаністика працює з категоріями минулого (спадщина), теперішнього (проєкт та його реалізація), майбутнього (візії), що робить її діяльністю, яка інтегрує темпоральність в цю сферу. У практичному сенсі просторове планування та урбаністика створюють умови буття людей, спільнот і поколінь, формують нематеріальну якість простору (безпечність, відкритість,

значущість), відповідають на екзистенційні потреби (належність, орієнтація, ідентичність) та формують етику простору (право на місто).

3. Доведено переваги інтелектуально-діяльнісного підходу над традиційним технократично-процедурним. Вони зосереджені в глибшому розумінні міста як системи - процесу, а не лише як функціонального об'єкта, що вимагає підсилення «чутливості» майбутніх фахівців до контексту, місця, часу, цінностей. Це підтримує гуманітарну складову в урбаністичній підготовці (історія, філософія, культурологія, мистецтво), концентрує увагу не на знаннях як таких, а на здатності й умінні використовувати їх для вирішення конкретних фахових завдань. Навчання через занурення у складні, часто суперечливі ситуації реального життя міста, розвиває рефлексивне мислення, яке враховує неповноту даних про ситуацію, конфліктність інтересів, багатозначність сценаріїв розвитку.

4. На сьогодні маємо невизначеність просторових ситуацій (коли неможливо точно передбачити наслідки, бо змінюються умови, учасники, нормативи, пріоритети) та зростає недетермінованість завдань, які не мають однозначного формулювання або єдиного «правильного» рішення, а також кількість відкритих, міждисциплінарних, конфліктних просторових ситуацій. Ці характерні ознаки сучасного урбаністичного й просторового контексту мають безпосередній вплив на освітню підготовку фахівців, та передбачають переорієнтацію з класичної моделі навчання (передача сталих знань, умінь і навичок) на підготовку до дії й діяльності в складних, відкритих і змінних умовах. Орієнтованість та невизначеність ситуацій зумовлює вимогу навчати та вміти виявляти проблеми в середовищі (соціальні, просторові, інфраструктурні, екологічні, економічні, культурні), аналізу проблем на різних рівнях (від локального до регіонального, на основі емпіричних даних і теоретичних положень), формування сценаріїв рішень з урахуванням ціннісної багатоманітності, ресурсних обмежень, а також інтеграції проєктної роботи, ситуативного моделювання в освітній процес.

5. Розкрито напрями реалізації інтелектуально-діяльнісного підходу в реальних контекстах, через участь майбутнього фахівця в міждисциплінарних командах, що сприяє критичному аналізу міського середовища та розуміння свого фаху, формуючи урбаністичне мислення, ініціативність, адаптивність та інноваційність. Цей підхід і методи підготовки фахівців мають спиратися на інтелектуальний потенціал викладачів, які відіграють ключову роль у прийнятті рішень щодо навчання, вирішення складних завдань, формують гнучке й відповідальне відношення до професії.

Список літератури

1. Вадімов В.М. *Особливості просторового планування в умовах інтегрованого розвитку міст в Україні*: практичний коментар. Полтава: Дивосвіт, 2019. 132 с.
2. Високолян О. Відбудова України: як виглядатимуть відновлені українські міста після війни. Радіо Свобода, 25.02.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html> (дата звернення: 02.06.2025).
3. Габрель М.М. Вимоги до діяльності та підготовки фахівця-урбаніста. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2018. Вип. 14–15. С. 335–347. URL: <https://sites.google.com/site/arhviknuba/всі-випуски/vipusk-14-15-2018>
4. Габрель М.М., Габрель М.М., Форкуца Л.С. До питання формування бази знань просторового планування в Україні. *Містобудування та територіальне планування*. 2023. № 84. С. 6 – 27. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.84.6-27>
5. Друзюк Я. Урс Томанн: «Урбаністику варто викладати дітям уже в першому класі». The Village Україна. 04.09.2017. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/public-space/262065-canactions-urs-thomann-urban-studies-urban-development> (дата звернення: 02.06.2025).
6. Дьомін М.М. Про міське планування. Факультет урбаністики та просторового планування КНУБА. 13.07.2022. URL: <https://usp.knuba.edu.ua/domin-m-m-pro-miske-planuvannya/> (дата звернення 13.06.2025).
7. Лапан Т., Химович О. Роздуми про безсилля науки перед війною та її злочинами. *Вісник Львівського університету. – Серія соціологічна*. 2022. Вип. 16. С. 106–111. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/VSO.2022.16.07>, URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/11987>
8. Мамедов А.М., Денисенко Н.О. Економічні наслідки та проблеми повоєнного відновлення територій. *Містобудування та територіальне планування*. 2023. Вип. 82. С. 220–231. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.82.220-231>
9. Манцевич Ю.М., Міненко О.Л. Врахування особливостей навчальної дисципліни «Просторове планування та забудова територій» в освітній програмі «Девелопмент нерухомості». *Land & Property Development: Innovations and Transformations*: III International Scientific and Practical Conference (May 23-24, Kyiv). 2024. С. 7–10. <https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/conference-proceedings-2024.pdf> (дата звернення 09.06.2025).

10. Мірчук І., Зелена О. Психоемоційний стан та соціальна активність студентської молоді в умовах війни: соціологічний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2022. Вип. 49. С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2022-49-05>
11. *Соціально-психологічний супровід у мегаполісі*: колект. моногр. / [За заг. наук. ред. проф. О.О. Резван]. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2024. 342 с.
12. Стародуб І.В. Повоєнне відновлення міст: наукові підходи та закордонний досвід їх реалізації. *Містобудування та територіальне планування*. К.: КНУБА, 2024. Вип. 87. С. 275–293. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815X.2024.87.275-293>
13. Тімохін В., Шебек Н., Третьак Ю. Включеність етнічного районування в сталий розвиток регіонів України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2022. Вип. 62. С. 113–123. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123>
14. Фадєєв В. Старі та нові відмінності: соціальна (ре)інтеграція після війни. *Філософська думка*. 2023. Вип. 2. С. 99–116. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.02.099>
15. Чечельницька К.С. Теоретичні засади становлення урбаністики. *Науковий вісник будівництва*. Харків, 2024. Вип. 111. С. 55–60. DOI: <https://doi.org/10.33042/2311-7257.2024.111.1.7>
16. Archibugi F. *Planning Theori: From the Political Debate to the Methodological Reconstruction*. Springer, 2008. 126 p. URL: http://www.francoarchibugi.it/published_books/Planning_Theory_A_Debate.htm
17. Diomin M., Habrel M., Habrel M., Kovalchuk I. Ergatic approach to reconstruction and modeling of the spatial future of Ukraine. *Urban, Planning and Transport Research*. 2024. Vol. 12, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/21650020.2024.2374719>
18. Davoudi S., Whitney D. British Planning Education: Past, Present and the Future. *Urban*. 2005. № 10. Pp. 17–33.
19. Sassen S. When cities become strategic. *Architectural Design*. 2011. Vol. 81, Issue 3. P. 124–127. DOI: <https://doi.org/10.1002/ad.1250>
20. Sennett R., Albin M. *Building and life: for an ethics of the city*. Farrar, Straus and Giroux, 2018. 368 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Building_and_Dwelling.html (дата звернення 13.06.2025).
21. Schon P. Territorial cohesion in Europe. *Planning Theory and Practice*. 2005. – Vol. 6(3). Pp. 389–400. DOI: <https://doi.org/10.1080/14649350500209397>

References

1. Vadimov, V. M. (2019). Features of spatial planning in the conditions of integrated urban development in Ukraine: A practical commentary. Poltava: Dyvosvit. 132 p. (in Ukrainian).
2. Vysokolyan, O. (2024, February 25). Rebuilding Ukraine: What restored Ukrainian cities will look like after the war. Radio Svoboda. <https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html> (accessed June 2, 2025) (in Ukrainian).
3. Habrel, M. M. (2018). Requirements for the activity and training of an urban planning specialist. Architectural Bulletin of KNUCA, 14–15, 335–347. <https://sites.google.com/site/arhviknuba/всі-випуски/випуск-14-15-2018> (in Ukrainian).
4. Habrel M., Habrel M., & Forkutsa, L. (2023). On the issue of forming a knowledge base of spatial planning in Ukraine. Urban Development and Spatial Planning, (84), 6–27. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.84.6-27> (in Ukrainian).
5. Druziuk, Y. (2017, September 4). Urs Thomann: “Urban studies should be taught to children already in the first grade.” The Village Ukraine. <https://www.village.com.ua/village/city/public-space/262065-canactions-urs-thomann-urban-studies-urban-development> (in Ukrainian).
6. Diomin, M. M. (2022, July 13). About urban planning. Faculty of Urban Studies and Spatial Planning of KNUCA. <https://usp.knuba.edu.ua/domin-m-m-pro-miske-planuvannya/> (in Ukrainian).
7. Lapan, T., & Khymovych, O. (2022). Reflections on the powerlessness of science in the face of war and its crimes. Visnyk of the Lviv University. Sociological Series, 16, 106–111. <https://doi.org/10.30970/VSO.2022.16.07> (in Ukrainian).
8. Mamedov, A., & Denysenko, N. (2023). Economic consequences and problems of post-war reconstruction of territories. Urban Development and Spatial Planning, (82), 220–231. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.82.220-231> (in Ukrainian).
9. Mantsevych, Yu. M., & Minenko, O. L. (2024, May 23–24). Consideration of the specifics of the academic discipline Spatial Planning and Development of Territories in the educational program Real Estate Development. In Land & Property Development: Innovations and Transformations: III International Scientific and Practical Conference (pp. 7–10). Kyiv. <https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/conference-proceedings-2024.pdf> (in Ukrainian).
10. Mirchuk, I., & Zelena, O. (2022). Psychoemotional State and Social Activity of Student Youth in the Conditions of War: a Sociological Analysis. Visnyk of V.N.Karazin Kharkiv National University. Series Sociological Studies of Contemporary Society: Methodology, Theory, Methods, (49), 47–54. <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2022-49-05> (in Ukrainian).

11. Rezvan, O. O. (Ed.). (2024). Socio-psychological support in a megapolis [Collective monograph]. Kharkiv: Ivanchenko I. S. Publishing. 342 p. (in Ukrainian).
12. Starodub, I. (2024). Post-war recovery of cities: scientific approaches and foreign experience in its implementation. *Urban Development and Spatial Planning*, (87), 275–293. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.87.275-293> (in Ukrainian).
13. Timokhin, V., Shebek, N. ., & Tretiak, Y. . (2022). Inclusion of ethnic zoning in the sustainable development of regions of Ukraine. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (62), 113–123. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.113-123> (in Ukrainian).
14. Fadieiev, V. (2023). Old and new differences: social (re)integration after the war. *Filosofska Dumka*, (2), 99–116. <https://doi.org/10.15407/fd2023.02.099> (in Ukrainian).
15. Chechelnytska, K. S. (2024). Theoretical foundations of the formation of urban studies. *Scientific Bulletin of Construction*, (111), 55–60. <https://doi.org/10.33042/2311-7257.2024.111.1.7> (in Ukrainian).
16. Archibugi, F. (2008). *Planning Theori: From the Political Debate to the Methodological Reconstruction*. Springer. 126 p. http://www.francoarchibugi.it/published_books/Planning_Theory_A_Debate.htm (in English).
17. Diomin, M., Habrel, M., Habrel, M., & Kovalchuk, I. (2024). Ergatic approach to reconstruction and modeling of the spatial future of Ukraine. *Urban, Planning and Transport Research*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/21650020.2024.2374719> (in English).
18. Davoudi, S., & Whitney, D. (2005). British Planning Education: Past, Present and the Future. *Urban*, (10), 17–33. (in English).
19. Sassen, S. (2011). When cities become strategic. *Architectural Design*, 81(3), 124–127. <https://doi.org/10.1002/ad.1250> (in English).
20. Sennett, R., & Albin, M. (2018). *Building and life: for an ethics of the city*. Farrar, Straus and Giroux. Retrieved June, 13, 2025, from https://books.google.com.ua/books/about/Building_and_Dwelling.html (in English).
21. Schon, P. (2005). Territorial cohesion in Europe. *Planning Theory and Practice*, 6(3), 389–400. <https://doi.org/10.1080/14649350500209397> (in English).

Abstract

Mykola Habrel, Doctor of Technical Sciences, Professor, Head of the Department of Architectural Design, Lviv Polytechnic National University.

Josyp Khromiak, Candidate of Technical Sciences, Director of the Institute of Spatial Planning and Advanced Technologies, Lviv Polytechnic National University.

Mykhailo Habrel, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Architecture and Construction, King Danylo University.

Marta Dobrovolska, Master of Architecture, Commercial Director LLC “STUDIES RESEARCH PROJECT CENTER ‘GEOUR-BAN-IS-TICS AND PLANNING’”.

**Intellectual and activity approach to training specialists
in spatial planning and urbanism**

The article discusses the activities and training of specialists in urbanism and spatial planning in the context of objective processes and changes in the space of social life, as well as the tasks of professional activity. The definition, classification, properties and features of spatial systems as an object of professional activity (dynamism, life cycle, homocentrism) are presented. The methodological platform, system-forming factors and the current model of activity and training of specialists in the spatial organization of relations of society and the environment of its life are analyzed. The system of spatial planning and urban planning in Ukraine is characterized, as well as world experience in this field, functions, role and features of specialists. The goals and content of the training of specialists in new conditions are structured and disclosed. The intellectual and activity approach of training of specialists in this subject area-the requirements and understanding of uncertainty of spatial situations, their dynamic changes, as well as the uncontrollability of the tasks of activity and in the training of specialists-is substantiated. The authors see the advantages of an intellectual and activity approach over traditional technocratic-processing and a deeper sense of the city as a system, not just the object of projection and management, enhancement of the sensitivity of future specialists to context, processes, places, time, and values. It develops urban thinking in real contexts, stimulates participation in interdisciplinary teams, promotes critical analysis of spatial situations, forming initiative, adaptability and innovation. This approach and methods of training of specialists rely on the intellectual potential of teachers, who play a key role in making decisions on learning, solving complex (non-determined) tasks, forming a flexible and responsible attitude to the profession.

Keywords: intellectual and activity approach; creativity; scientific outlook; training of specialists; spatial planning; urban science.